

УДК 331.103

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.139.2.4>

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ РОСЛИН

Попова О.П. – к.і.н.,

завідувач відділу науково-організаційної роботи,

Український інститут експертизи сортів рослин

Ковальчук Є.С. – старший науковий співробітник відділу науково-організаційної роботи,

Український інститут експертизи сортів рослин

Линчак Н.Б. – старший науковий співробітник відділу науково-організаційної роботи,

Український інститут експертизи сортів рослин

Діхтяр І.О. – к.с.-г.н., старший дослідник,

завідувач лабораторії молекулярно-генетичного аналізу,

Український інститут експертизи сортів рослин

Данюк Ю.С. – д.філос.,

Заступник завідувача відділу науково-організаційної роботи,

Український інститут експертизи сортів рослин

Барбан О.Б. – науковий співробітник відділу науково-організаційної роботи,

Український інститут експертизи сортів рослин

ISO – це абревіатура, яка походить від англomовної назви Міжнародної організації зі стандартизації (*International Organization for Standardization*). Міжнародна організація зі стандартизації розробляє стандарти, дотримання яких гарантує, що послуги, які надаються підприємством є надійними й якісними, а виробничі процеси побудовано на використанні максимально ефективних ресурсів із мінімальним впливом на навколишнє середовище. Стандарти ISO розроблені для різноманітних сфер, серед яких: управління якістю, екологічна безпека, енергетичний менеджмент та інші.

Більшість стандартів ISO використовуються у багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні. Українська національна версія стандартів називається ДСТУ ISO. Незважаючи на те, що сертифікація, наприклад, системи управління якістю на відповідність вимогам ДСТУ ISO 9001, носить добровільний характер, відсутність у компанії працюючої системи управління якістю і сертифіката, що підтверджує її відповідність вимогам чинної нормативної документації, знижує конкурентоспроможність компанії і працює як антиреклама.

У статті розглянуто науково-теоретичні засади впровадження системи управління якістю в УІЕСР, особливості її застосування. За результатами проведеного аналізу здійснених заходів щодо впровадження системи управління якістю в УІЕСР визначено чинники, що впливають на процеси розроблення і впровадження систем управління якістю в УІЕСР згідно з вимогами ДСТУ ISO 9001-2015. В умовах євроінтеграційних процесів система управління якістю може забезпечити стабільну та ефективну роботу УІЕСР, виявити та усунути потенційні проблеми та ризики, підвищити якість проведення науково-технічної експертизи сортів рослин та науково-дослідної роботи в сфері охорони прав на сорти рослин та сортової сертифікації.

Ключові слова: міжнародні стандарти якості, науково-технічна експертиза, кваліфікаційна експертиза, ризики, процеси.

Popova O.P., Kovalchuk E.S., Lynchak N.B., Dihtyar I.O., Daniuk Yu.S., Barban O.B.
Implementation of the quality management system at the Ukrainian Institute for Plant Varieties Examination

ISO is an abbreviation of the International Organization for Standardization. The International Organization for Standardization develops standards, compliance with which ensures that the services provided by a company are reliable and of high quality, and that production processes

are based on the use of the most efficient resources with minimal environmental impact. ISO standards are developed for various areas, including quality management, environmental safety, energy management, and others.

Most ISO standards are used in many countries around the world, including Ukraine. The Ukrainian national version of the standards is called DSTU ISO. Although certification of, for example, a quality management system for compliance with the requirements of DSTU ISO 9001 is voluntary, the absence of a functioning quality management system and a certificate confirming its compliance with the requirements of applicable regulatory documents reduces the company's competitiveness and acts as anti-advertising.

The article discusses the scientific and theoretical foundations of the implementation of the quality management system at UIESR, as well as the peculiarities of its application. Based on the results of the analysis of the measures taken to implement the quality management system at the UIESR, the factors influencing the processes of development and implementation of quality management systems at the UIESR in accordance with the requirements of DSTU ISO 9001-2015 are identified. In the context of European integration processes, the quality management system can ensure stable and efficient operation of UIECP, identify and eliminate potential problems and risks, improve the quality of scientific and technical examination of plant varieties and research work in the field of plant variety rights protection and variety certification.

Key words: international quality standards, scientific and technical expertise, qualification expertise, risks, process.

Актуальність теми дослідження. Стратегічною передумовою входження України до світової спільноти є прийняття й поступове впровадження передових концепцій системи управління якістю, що викладені в міжнародних стандартах серії ISO 9000/9001.

Постановка проблеми. У сучасному конкурентному середовищі, де виживання залежить від ефективності, кожне підприємство прагне до створення дієвої системи управління. Одним з ключових елементів такої системи є система управління якістю (СУЯ).

Стандарти ISO 9000 прийняті у понад 90 країнах світу, застосовуються будь-яким підприємством незалежно від їхнього розвитку і сфери діяльності. Світовими лідерами у цій сфері є Китай, Італія, Японія, Велика Британія, США, Індія, Франція та Німеччина [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні тема щодо управління якістю є дуже популярною. Особливо вагомий внесок щодо розгляду та становлення системи управління якістю зробили такі науковці як, Дубоделова А. В., Марченко К. В., Юринець О. В. Попри те, що є велика кількість досліджень у даній сфері питання ефективної системи управління якістю залишається відкритим.

Методика досліджень. У дослідженнях використовували аналіз сучасної ситуації з впровадження і застосування система управління якістю в Українському інституті експертизи сортів рослин та України в цілому.

Результати досліджень. В Україні існує багато сучасних систем управління якістю. Загальний портфель сучасної бази міжнародних стандартів ISO включає близько 19 тис документів, які умовно можна поділити на три групи:

- 1) базові (стандарти, які містять методичні рекомендації щодо побудови, впровадження та застосування систем управління якістю);
- 2) стандарти підтримки (надають допомогу в проведенні аудитів, управлінні ризиками, використанні статистичних методів аналізу і контролю якості, управлінні вимірами, управлінні економікою якості тощо);
- 3) галузеві – найбільша група стандартів, що встановлюють індивідуальні вимоги до систем управління якістю для різних галузей промисловості та послуг [7].

Запровадження СУЯ в УІЕСР можна умовно розділити на етапи: від прийняття рішення керівництвом і до впровадження всіх задокументованих процедур, сертифікації системи управління якістю на відповідність ISO 9001 (рис. 1).

Рис. 1. Етапи впровадження системи управління якістю в УІЕСР

В Українському інституті експертизи сортів рослин (далі – УІЕСР) з 2023 року впроваджується система управління якістю відповідно до вимог міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9001. Положення про систему управління якістю Українського інституту експертизи сортів рослин введено в дію наказом директора інституту, є основним регламентувальним документом і розроблено відповідно до вимог і з дотриманням нумерації пунктів стандарту ДСТУ ISO 9001. Система управління якістю УІЕСР поширюється на діяльність УІЕСР в частині проведення науково-технічної експертизи сортів рослин та науково-дослідних робіт в сфері охорони прав на сорти рослин для підтвердження можливості Інституту задовольняти їх вимоги, на структурні підрозділи УІЕСР та його філій, які задіяні у цих процесах відповідно до організаційної структури.

Відповідно до вимог стандарту ISO 9001:2015 документація СУЯ УІЕСР включає:

- Політика Українського інституту експертизи сортів рослин у сфері якості;
- Положення про систему управління якістю;

– Положення про систему внутрішнього забезпечення якості проведення науково-технічної експертизи сортів рослин та науково-дослідних робіт в сфері охорони прав на сорти рослин;

– Положення про управління задокументованою інформацією СУЯ;

– Інструкція про невідповідність та коригувальні дії Українського інституту експертизи сортів рослин СУЯ;

– Положення про планування і проведення внутрішнього аудиту СУЯ Українського інституту експертизи сортів рослин;

– Інструкція Аналізування з боку керівництва Українського інституту експертизи сортів рослин.

Наказом УІЕСР затверджені Цілі у сфері якості Українського інституту експертизи сортів рослин на 2024 рік.

Під час визначення сфери застосування СУЯ керівництвом враховано зовнішні й внутрішні чинники, вимоги відповідних зацікавлених сторін.

Для ефективного функціонування системи управління якістю в межах всієї установи виконано наступні кроки:

– визначено та впроваджено ключові процеси, необхідні для функціонування СУЯ і забезпечено їх застосування в межах всієї установи, впровадження та дотримання цих процесів всіма підрозділами та співробітниками установи;

– для кожного процесу чітко визначено відповідальних осіб та його виконавців, окреслено їх повноваження, підпорядкованість та порядок взаємодії при виконанні процесу;

– встановлено послідовність і взаємодію цих процесів;

– визначено критерії оцінки та показники для оцінки ефективності кожного процесу і методи, що забезпечують результативність функціонування процесів;

– встановлено методи та інструменти для збору та аналізу даних щодо показників;

– запроваджено систему моніторингу та контролю, що дозволяє відстежувати результативність процесів та виявляти проблеми;

– визначено ресурси, необхідні для виконання кожного процесу (персонал, обладнання, матеріали, інформація);

– встановлено систему документообігу та інформаційного забезпечення, що гарантує доступ до актуальної та необхідної інформації.

Впровадження та дотримання цих принципів гарантує ефективне функціонування системи управління якістю та сприяє постійному вдосконаленню діяльності установи.

Обов'язки щодо загального керівництва якістю покладено на керівників усіх рівнів управління, але загальне управління якістю здійснюється директором УІЕСР, який несе відповідальність за планування якості, забезпечення ресурсами та вдосконалення СУЯ, здійснює нагляд за діяльністю та взаємодією підрозділів УІЕСР.

Встановлена відповідальність та повноваження директора УІЕСР регламентовані Статутом УІЕСР, посадовими інструкціями, положеннями про структурні підрозділи та іншою організаційно-розпорядчою та управлінською документацією. Директор УІЕСР визначає розподіл відповідальності та повноважень за процеси СУЯ, призначає представника керівника з якості (далі – ПКЯ) та менеджера з якості (уповноважений з якості) з наданням їм відповідних повноважень, необхідних для виконання таких функцій:

а) забезпечення відповідності СУЯ вимогам регламентувальних документів (ISO 9001 і ДСТУ ISO 9001);

б) звітування перед керівництвом про дієвість СУЯ й про можливості для поліпшування;

в) забезпечення сприяння орієнтації на заявників та замовників на всіх рівнях в УІЕСР та його філіях.

На представника керівника з якості покладено виконання таких функцій:

– забезпечення встановлення, впровадження та підтримання процесів, необхідних для системи управління якістю згідно вимог ISO 9001 і ДСТУ ISO 9001;

– аналізування функціонування системи управління якістю та звітування перед керівництвом УІЕСР про результати функціонування СУЯ для її подальшого аналізування та поліпшення;

– аналізування політики у сфері якості та, у випадку необхідності, підготовка пропозицій стосовно її перегляду;

– організація встановлення цілей у сфері якості та аналізування їх досягнення;

– інформування керівництва УІЕСР про результативність функціонування системи управління якістю та потребу щодо її поліпшення;

– забезпечення обізнаності персоналу УІЕСР та його філій з вимогами заявників та замовників;

– організація та координація виконання заходів для покращення СУЯ УІЕСР;

– ефективна система комунікації щодо політики, цілей та вимог у сфері якості в інституті.

Менеджер з якості інституту в межах виконання функцій СУЯ підпорядковується ПКЯ та директору УІЕСР.

Керівники структурних підрозділів відповідають за якість роботи працівників своїх підрозділів, візуючи документи про прийняття на роботу, плани роботи та звіти про їх виконання, формуючи подання на заохочення та преміювання, складаючи характеристики для проходження атестації наукових працівників, таким чином підтверджуючи, що кваліфікація і досвід їхніх підлеглих дозволяє виконувати роботу на високому рівні, відповідно до встановлених правил і норм, що діють в УІЕСР.

На керівників структурних підрозділів покладається обов'язок інформувати працівників про будь-які зміни у вимогах, правилах і нормативній документації щодо виконання робіт.

Директор є відповідальним за розподіл і контроль виконання функцій, обов'язків і повноважень у межах УІЕСР, а керівники підрозділів є відповідальними за теж саме у межах підпорядкованих структурних підрозділів.

Система управління якістю розробляється і впроваджується в УІЕСР як засіб, що забезпечує здійснення сформульованої керівництвом Політики у сфері якості і досягнення поставлених Цілей. Формулювання і документування керівництвом УІЕСР Політики у сфері якості є основою побудови СУЯ.

Керівництво УІЕСР є відповідальним за впровадження, функціонування й постійне поліпшування СУЯ та управління її процесами. Для забезпечення ефективного функціонування системи управління якістю в УІЕСР було розроблено модель системи управління якістю, яка заснована на процесному підході (рис. 2).

В УІЕСР відповідно до встановлених термінів проводять регулярний моніторинг, вимірювання, аналізування поліпшування й оцінювання процесів діяльності.

Керівництво УІЕСР щорічно під час аналізування функціонування СУЯ із застосуванням SWOT-аналізу визначає зовнішні й внутрішні чинники, що стосуються його сфери діяльності й стратегічного розвитку і впливають на досягнення запланованих результатів функціонування СУЯ, сильні та слабкі сторони,

можливості і загрози. Результати аналізу реєструються в формі «SWOT-аналіз» відповідного протоколу.

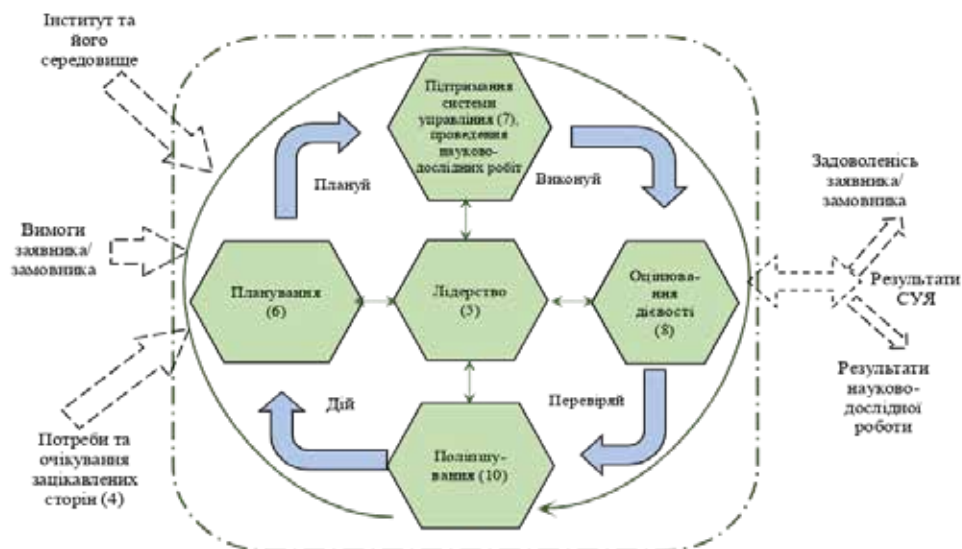

Рис. 2. Модель СУЯ, заснована на процесному підході

Найбільший вплив на діяльність УІЕСР, пов'язану з проведенням науково-технічної кваліфікаційної експертизи мають:

- Міністерство аграрної політики та продовольства України (Компетентний орган), що формує та реалізує державну політику у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, рослинництва, садівництва, виноградарства, виноробства, хмелярства, насінництва та розсадництва тощо;

- Міністерство освіти і науки України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, тощо;

- заявники, що подають до Компетентного органу заявку з метою набуття особистих немайнових прав інтелектуальної власності на сорт, що засвідчуються державною реєстрацією, майнових прав інтелектуальної власності на сорт, що засвідчуються патентом на сорт рослин, майнового права на поширення сорту, що засвідчується державною реєстрацією;

- селекціонери, які виводять, винаходять чи поліпшують сорти, зацікавлені у використанні сорту та отриманні винагороди у визначеному законодавством порядку;

- замовники науково-дослідних робіт, які зацікавлені в якісному проведенні науково-дослідних робіт пов'язаних із охороною прав на сорти рослин.

Зазначені чинники постійно відстежуються та аналізуються керівництвом УІЕСР з метою подальшого планування діяльності.

Для забезпечення постійної придатності, адекватності, результативності СУЯ й узгодженості її зі стратегічними напрямками УІЕСР керівництво УІЕСР на

засіданні Вченої ради щорічно відповідно до встановленого графіку проводить аналіз діючої СУЯ. Аналізування керівництвом СУЯ здійснюється на основі результатів аудитів та відомостей і звітних даних, які надаються керівниками процесів/ підрозділів, і спрямоване на оцінку ефективності СУЯ у досягненні поставлених цілей, задоволення вимог та визначення шляхів для її подальшого вдосконалення.

Результати аналізування керівництвом СУЯ оформлюють у вигляді протоколу й використовують при плануванні процесів поліпшення СУЯ.

Систему управління якістю УІЕСР слід розглядати як сукупність основних підсистем, що знаходяться у постійній взаємодії та взаємозв'язку, впливають на загальну ефективність систем і спрямовані на підвищення якості науково-технічної експертизи сортів рослин. Для УІЕСР впровадження системи управління якістю є стратегічним кроком, який забезпечить стійкий розвиток та зміцнить його позиції як провідного експертного закладу на національному та міжнародному рівнях. Зміцнення позицій УІЕСР на ринку неможливе без впровадження системи управління якістю, орієнтованої на підвищення ефективності роботи, постійне покращення якості послуг, досягнення стратегічних цілей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. УІЕСР використовує систему управління якістю для визначення цілей і орієнтації своєї діяльності на очікування заявників; як інструмент маркетингу, що дозволяє підтвердити потенційним заявникам можливості, якими володіє установа; підтримки рівня якості проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин, залучення співробітників до участі в формулюванні процесів СУЯ.

Система управління якістю охоплює різні аспекти діяльності УІЕСР і допомагає приймати управлінські рішення. Для забезпечення вдосконалення і інноваційного розвитку УІЕСР необхідно постійно аналізувати і покращувати свою систему якості. Впровадження системи управління якістю в УІЕСР дозволить суттєво покращити якість кваліфікаційної експертизи сортів рослин завдяки вдосконаленню методів контролю, перевірці документації, прогнозуванню потреб та використанню найкращих практик, передового досвіду. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню мотивації персоналу та активізації кадрової політики.

Для забезпечення стабільної та ефективної роботи УІЕСР необхідно дотримуватися СУЯ, яка дозволить виявити та усунути потенційні проблеми та ризики, підвищити якість проведення науково-дослідної роботи в сфері охорони прав на сорти рослин та сортової сертифікації, задовольнити найвищі вимоги заявників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дубодєлова А. В., Марченко К. В., Юринець О. В. Впливові чинники процесу розроблення та впровадження системи управління якістю на вітчизняних підприємствах за міжнародними стандартами ISO серії 9000. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми економіки та управління». 2004. № 507. С. 24–28.
2. Глебова А. О., Карчевський Б. О. Системи управління якістю на підприємствах в умовах євро-інтеграційних процесів. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 8. С. 352–356. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/73.pdf>
3. Сіднева Ж. К. Особливості впровадження систем управління якістю на підприємствах харчової промисловості. Соціально-економічні аспекти розвитку аграрного сектору економіки України. 2012. С. 284–289.
4. Корешков В., Назаренко В., Кусакин М. та ін. Інтегровані системи менеджменту організації. Особливості, проблеми і шляхи вирішення. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2007. № 1. С. 54–61.

5. Бурдельна Г. О. Перспективи розвитку системи управління якістю продукції машинобудівного підприємства. Вісник економічної науки України. 2009. № 2. С. 20–23.
 6. Шереметинська О. В., Захарченко А. А. Формування системи якості підприємства. Приазовській економічний вісник. 2021. Вип. 1 (24). С. 140–145. doi:10.32840/2522-4263/2021-1-24
 7. Сімченко Н. О., Мохонько Г. А. Впровадження систем управління якістю на підприємствах України: проблеми та перспективи. Економіка. Управління. Інновації. 2012. № 1, С. 2–8.
 8. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT) : ДСТУ ISO 9001:2015
 9. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT) URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=64030
 10. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_856 (дата звернення: 16.04.2024)
 11. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України. № 3116–XII від 21.04.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 30.07.2024)
 12. Про насіння та садивний матеріал: Закон України № 411-IV від 26.12.2002 р.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text> (дата звернення: 30.07.2024)
 13. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII – Редакція від 01.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 30.07.2024)
 14. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР Редакція від 31.03.2023
 15. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2009. Київ : Держспоживстандарт України, 2009. 28 с.
 16. Лебединець В. О., Прохоренко О. В. Запровадження системи управління якістю на промисловому підприємстві: проблеми та ризики. Проблеми економіки. 2020. № 4. С. 177–186.
-